

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย เรื่อง สร้างการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาในการต่อเรือกอและทำยัดของชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านปาตาบูดี ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ

1. เพื่อจัดทำทำเนียบภูมิปัญญาการต่อเรือกอและทำยัดของชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านปาตาบูดี ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี
2. เพื่อศึกษากระบวนการการต่อเรือกอและทำยัด และความสัมพันธ์ของเรือกอและทำยัดกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน
3. เพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาการต่อเรือกอและทำยัดในชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านปาตาบูดี ต. แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

ผลการวิจัยพบว่า

(1) ทำเนียบผู้รู้ภูมิปัญญาการต่อเรือกอและทำยัดของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านปาตาบูดี ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

ผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้านจากชุมชนประมงพื้นบ้านในเรื่องการต่อเรือกอและทำยัดที่บ้านปาตาบูดี หมู่ที่ 3 ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอ ยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี นั้นมีประวัติมายาวนานมาก มีการสืบทอดอาชีพการต่อเรือกอและทำยัดมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ โดยมีผู้รู้ภูมิปัญญาการต่อเรือกอและทำยัดในชุมชนจำนวน 7 ราย ที่มีความสามารถในการต่อเรือกอและทำยัด ซึ่งการจัดทำทำเนียบผู้รู้ดังกล่าวนี้เป็นการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อให้เห็นว่าในชุมชนนั้นมีผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านในด้านใดบ้าง

(2) กระบวนการการต่อเรือกอและทำยัด และความสัมพันธ์ของเรือกอและทำยัดกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน มีขั้นตอนหลักๆที่สำคัญ คือ

(2.1) การตั้งกระดูกงู หรือ กูนะ คือ ไม้ชิ้นแรกและเป็นชิ้นเดียวที่เปรียบเสมือนกระดูกสันหลังของเรือที่จะต้องรับน้ำหนักทั้งหมดของเรือ ไม้กระดูกงูจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ไม้กระดูกงูจึงต้องเป็นไม้เนื้อแข็ง ที่มีความแข็งแรงทนทาน ไม่แตกหักง่าย ไม้กระดูกงูจะต้องเป็นไม้ชิ้นเดียวซึ่งยาวตลอดตั้งแต่หัวเรือจรดท้ายเรือ ลักษณะของไม้กระดูกงูที่ทำขึ้นจะต้องมีหน้าตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู มีความ

ยาวเท่ากับความยาวของเรือที่จะต่อ จะมีส่วนกว้างที่สุดตรงจุดกลางของความยาวของไม้ แล้วจะเรียวกเล็กไปทางด้านหัวและด้านท้าย

(2.2) การต่อลำเรือ โดยการนำไม้กระดานที่ผ่านการตัดด้วยความร้อนให้โค้งตามลักษณะของกระดูกงู มาจัดวางซ้อนเรียงบนกระดูกงู โดยแผ่นไม้กระดาน (กุกและ) ที่ต่อขึ้นไปแต่ละชั้นจะเชื่อมติดกัน

(2.3) การวางกงเรือ คือ การนำแผ่นไม้กระดานที่นำมาตัดให้โค้งงอนคล้ายรูปตัว U จัดวางภายในลำเรือ ขนาดของไม้นำมาทำกงเรือจะใช้ไม้กระดานขนาดความหนาประมาณ 2” ให้มีขนาดความกว้างมากที่สุดอยู่ตรงส่วนกลางของลำเรือ และจะวางเรียงแคบไปทางส่วนหัวและท้าย

(2.4) การวางโครงเรือ คือ การสร้างความแข็งแรงให้กับลำเรือ โดยการสอดแทรกไม้โครงเรือ หรือ แซตอ ตลอดแนวความยาวภายในเรือทั้งสอง นอกจากสร้างความแข็งแรงให้แก่ลำเรือแล้ว ยังเป็นส่วนรองรับแผ่นไม้กระดานที่ใช้ปูพื้นภายในลำเรือด้วย

(2.5) การปิดส่วนหัวและส่วนท้าย

(2.6) การทำส่วนประดับต่างๆ เช่น บางา จาปีง และแนแบงเคะ ซางอ

(2.7) การอุดรอยรั่วของลำเรือ โดยการนำน้ำมันยางผสมกับชัน และกระสอบป่านที่สับจนละเอียด คลุกเคล้าส่วนผสมนี้ให้เข้ากันจนเป็นยางเหนียว สำหรับอุดรอยรั่ว

(3) ความสัมพันธ์ระหว่างเรือกอและท้ายตัดกับชุมชน

การต่อเรือกอและท้ายตัดที่บ้านปาตาบูติ เจ้าของเรือที่ต้องการต่อเรือและช่างต่อเรือมีส่วนที่ต้องไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคนต่าง ๆ มากมายทั้งภายในชุมชนของตนเอง เช่น เวลาที่ชาวประมงพื้นบ้านบ้านปาตาบูติจะเอาเรือลงน้ำหรือเวลาที่เอาเรือกลับเข้าฝั่งจะต้องช่วยกันขึ้นเรือเข้าฝั่งพักเรือทุกครั้ง หรือเมื่อเวลาที่ชาวประมงพื้นบ้านเอาเรือออกหาปลาเมื่อเรือได้รับความเสียหาย ชาวประมงพื้นบ้านและคนในชุมชนจะช่วยกันเอาเรือขึ้นฝั่งและจะช่วยกันมหาเครื่องยนต์ที่จมน้ำและจะสำรวจดูความเสียหาย

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนอื่นๆหรือบุคคลภายนอกพื้นที่จังหวัดปัตตานี ที่ต้องการต่อเรือ ก็จะมาหาช่างในชุมชน โดยพิจารณาจาก 1) ความเป็นเครือญาติกันกับช่างต่อเรือ 2) ผู้ว่าจ้างเคยมาต่อเรือกับช่างต่อเรือคนนั้นๆแล้ว และ 3) ผู้ว่าจ้างได้มีโอกาสเห็นลักษณะรูปร่างต่างๆของเรือจากการพบเห็นขณะออกทำการประมงในทะเลแล้วเกิดความพึงพอใจ จึงได้เข้าไปสอบถามจากเจ้าของเรือลำดังกล่าว แล้วติดตามมาพบปะพูดคุยตกลงกับช่างต่อเรือ

(4) แนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาการต่อเรือกอกและทำยัดในชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านปาตาบูดี ต.แหลมโพธิ์ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี

การดำเนินโครงการวิจัยได้เน้นการปฏิบัติการจริงในการดำเนินวิจัย ซึ่งมีการศึกษาและค้นพบแนวทางและรูปแบบการเสริมสร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสมที่สุด คือ การสนับสนุนให้คนในชุมชนได้เรียนรู้เรื่องราวของชุมชนประมงพื้นบ้าน โดยวิธีการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง แต่ทั้งนี้รูปแบบการเรียนรู้เหล่านี้ยังคงไม่มีรูปแบบที่สำเร็จรูปว่าอะไรคือ รูปแบบที่เหมาะสมในการเสริมสร้างการเรียนรู้ จึงต้องอาศัยการศึกษา ทดลอง สร้างการเรียนรู้ และการปฏิบัติซ้ำแล้วซ้ำเล่า ในการศึกษาครั้งนี้ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาการต่อเรือกอกและทำยัดใน 2 รูปแบบ คือ

(4.1) กระบวนการเรียนรู้ในทีมวิจัย ทีมวิจัยได้มีการสร้างการเรียนรู้ภายในกลุ่มคณะวิจัยด้วยกันก่อน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นดังกล่าว อย่างลึกซึ้งและชัดเจน ซึ่งมีกระบวนการเรียนรู้ผ่านรูปแบบต่างๆ เช่น การศึกษาดูงาน เรื่อง การต่อเรือประมงพื้นบ้านและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาการต่อเรือกอกและทำยัด, การศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เดี่ยวและสัมภาษณ์กลุ่ม รวมทั้งการศึกษาข้อมูลในการจัดทำทำเนียบผู้รู้ภูมิปัญญาการต่อเรือกอกและทำยัด

(4.2) กระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้สนใจทั่วไปผ่านรูปแบบโรงเรียนชาวประมงพื้นบ้านโดยมีกระบวนการต่างๆโดยสังเขป ดังนี้

(4.2.1) กระบวนการก่อนการเรียนรู้

- **การเปิดรับผู้ที่สนใจเรียนรู้เรื่องการต่อเรือกอกและทำยัด** ทั้งชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนและบุคคลภายนอกชุมชน ให้เข้ามาฝึกอบรมเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง

- **การปรับพื้นฐานของผู้เรียนรู้** โดยดูว่ากลุ่มผู้ที่เข้ามาเรียนรู้นั้น เป็นกลุ่มคนวัยใด เช่น นักเรียน นักศึกษา หรือ กลุ่มคนวัยทำงาน และมีความต้องการเรียนรู้ในเรื่องอะไร มีวัตถุประสงค์การเรียนรู้เพื่ออะไร

- **สื่อที่ใช้ในการเรียนรู้** เรื่อง กระบวนการต่อเรือกอกและทำยัด ทีมวิจัยได้จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นสื่อประกอบการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนประมงพื้นบ้านที่สนใจเรียนรู้ และเป็นสื่อเผยแพร่สู่สาธารณชนทั่วไป สื่อเผยแพร่ได้นำเสนอผ่านรูปแบบของป้ายนิทรรศการ เรือกอกและจำลอง และ เรือกอกและที่ใช้งานได้จริง

(4.2.2) การจัดเวทีการเรียนรู้กระบวนการต่อเรือกอกและท้ายตัดผ่านการปฏิบัติจริง

กระบวนการเรียนรู้การต่อเรือกอกและท้ายตัดของชุมชนประมงพื้นบ้าน แบ่งเป็นช่วงต่างๆ ดังนี้

- การศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมาของเรือกอกและท้ายตัด ว่ามีความเป็นมาอย่างไร และมีความสำคัญอย่างไรต่อชุมชน

- การฝึกอบรมการต่อเรือกอกและท้ายตัด โดยมีขั้นตอนหลักๆแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ

- การขึ้นโครงเรือและต่อลำเรือ
- การลงชั้นเรือ
- การทาสีและวาดลายเรือ

- การประเมินผลการฝึกอบรม เป็นการประเมินว่า ผู้เข้าอบรมมีการเปลี่ยนแปลง ทางด้านความคิด ความรู้สึกและการกระทำ ในลักษณะใด และเพียงใด เมื่อเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ รวมทั้งเพื่อให้แน่ใจว่าเนื้อหา กลยุทธ์ วิทยาการ และเอกสารหรือสื่อในการฝึกอบรมต่าง ๆ ได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เหมาะสมกับผู้เข้าอบรม ตามที่กำหนดไว้จริง ๆ หรือไม่

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ในเรื่องภูมิปัญญาการต่อเรือกอกและท้ายตัด เป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาเดิมของชาวประมงพื้นบ้านที่มีการสืบสานมาหลายชั่วอายุคน โดยแต่ละคนก็จะมีเทคนิค วิธีการแตกต่างกันไป ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับการถ่ายทอดความรู้ แต่สิ่งที่สำคัญคือ กระบวนการสร้างการเรียนรู้เป็นการสร้างการเรียนรู้ที่เป็นไปในลักษณะของการแบ่งปันความรู้ คนที่รู้มากกว่าพร้อมที่จะสอนให้คนที่รู้น้อยกว่าด้วยความเต็มใจ และเป็นความรู้ที่สามารถถ่ายทอดให้กับคนทุกกลุ่ม โดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นคนที่ผ่านการเรียนในระบบหรือคนที่ไม่ได้เรียนในระบบ เพียงแค่คุณตั้งใจที่จะเรียนรู้ มีความมุ่งมั่นและลงมือปฏิบัติ คุณก็จะได้รับความรู้ให้สามารถติดตัวได้ตลอดไป และพร้อมที่จะแบ่งปันให้คนในชุมชนได้ตลอดเวลา